

cos espiritual i preparar l'ànima per al cel» (p. 231). «La manera com Sor Isabel imagina el cos de la Verge, permet una revaluació del cos femení i el fa capaç de seguir les seves petjades» (p. 232). Considera que «ha mostrat que la intenció de Sor Isabel era que la vida conventual prengués forma a partir de la lectura en veu alta del VCV». D'altra banda explica que «la visió isabelina de Maria Immaculada la impulsà a presentar una perspectiva més àmplia dels artesans valencians del s. xv, dels grups literaris, artistes, orfebres, sabaters i tapiners; dels gremis que treballaven la seda, torcedors, fabricants de vellut, brodadors d'ornaments eclesiàstics, etc.», i que una «tal contextualització, valuosa en si mateixa, resulta particularment important per allò que ens ensenya sobre com s'acosta a l'escriptura... Ens proporciona una clara percepció del context en el qual va escriure.» En definitiva, i arribem al punt on l'autora —que mai deixa de pugnar amb els molins on més recer troba— pretenia arribar: més que en fonts literàries anteriors Sor Isabel es basà “en el que veia al seu entorn”, o sigui en: «els vestits brodats, frontals d'altar, sedes i brocats usats en els ornaments eclesiàstics i les pintures i obres d'art.» (p. 233). Un bagatge que en el cas d'una monja tancada sembla necessàriament ben reduït!

Resulta, doncs, ben mirat, que malgrat els repetits blasmes formulats per l'autora (p. 35 del llibre i p. 3 de la present ressenya) contra els mascles que abans d'ella compartiren aquesta mateixa opinió, Sor Isabel parlava en definitiva del que tenia al seu voltant i li era “més familiar” i ho feia des d'una evident sensibilitat femenina!

Bromes a part, considero que la Dra. Twomey assenyala honestament els límits i l'abast del seu treball, en general il·lustratiu d'aspectes contextuais poc atesos, i que cal agrair el seu ingent esforç i els seus suggeriments. Tanmateix com a filòleg no sé estar de demanar-me si a l'hora de determinar com l'abadessa de la Trinitat “s'acosta a l'escriptura” i amb quin bagatge, tal enfocament era precisament el més indicat, i si hom pot fixar el context abans de fixar bé el text, a partir d'una minuciosa anàlisi de tot el complex teixit de fonts llatines en què aquest s'articula.⁷

Albert G. HAUF
Institut d'Estudis Catalans
Universitat de València

VENIER, Federica (2012): *La corrente di Humboldt. Una lettura di La lingua franca di Hugo Schuchardt*. Roma: Carocci editore, 192 p.

Només els clàssics permeten que cada època i cada lector els interpreti d'una manera diferent. En la història del pensament lingüístic, Schuchardt ha estat sens dubte un clàssic de clàssics: des d'estudis actuals de criollística, fins a la filologia més clàssica, passant pel generativisme, s'ha llegit (valorat esbiaixadament o interpretat amb coneixement de causa) l'obra del savi austríac de Graz. La consideració de clàssic no és mai casual, és més aviat causal: a finals del XIX l'obra de Schuchardt (havia començat a publicar el 1864, sota el protectorat neogramàtic, el *Vokalismus*) passà desapercibuda, i no va ser fins al 1922 que es van recopilar uns quants estudis seus: la *descoberta* va ser deguda a Leo Spitzer. Fins aleshores, Schuchardt havia pagat car no haver publicat cap gran panoràmica o obra de síntesi, només (!) havia produït monografies parcials.

El llibre de la professora Federica Venier parteix de la traducció a l'italià de l'article «De lingua franca» de Schuchardt, estudi fonamental en la història del pensament lingüístic pel que representa de superació del positivisme de la neogramàtica i d'una nova manera d'entendre la llengua i d'analitzar-la. Amb aquest llibre, Federica Venier dóna per primera vegada la traducció del text en una llengua romànica, la qual cosa ja d'entrada esdevé una aportació ben important per a molts romanistes actuals per a

7. Tal com he tractat de mostrar en Albert HAUF (2013): «La lectura 'al spiritual' del c. 12 del *Vita Christi* d'Isabel de Villena. Notes d'exegesi isabelina», dins Germà Colón Domènech, ed., *Els escriptors valencians del segle xv*. Castelló: Universitat Jaume I, p. 235-257.

qui l'alemany ja no és una llengua de coneixement obligat.¹ L'article de 1909, de la mà de Venier, és el nucli d'una història de 150 anys de pensament lingüístic: Venier relaciona autors i conceptes amb una capacitat de penetració analítica excepcional i amb una profunditat de coneixements que res té a veure amb els motllos acadèmics *prêt-à-porter*.

Ens trobem davant un text relativament breu: quasi una trentena de pàgines en la sempre clara traducció italiana de Venier (p. 15-41), i vint pàgines comptades en la seva versió original en alemany publicat el 1909 en la revista *Zeitschrift für romanische Philologie*. El concepte *lingua franca*, ja en el títol de l'article («Die Lingua franca»; DLF), ha estat, sens dubte, un *turning point* de la lingüística romànica. Ens trobem (per si calia) davant un exemple paradigmàtic de la nul·la relació entre quantitat i qualitat: en el món de la lingüística i les humanitats en general, i contra tota llei de la física, la petitesa d'una formiga pot sapsejar la grandària de tot un univers. No deixa de ser fascinant que amb una aportació quantitativament curta, el savi austríac de Graz hagués canviat la direcció de la lingüística de la seva època. El 1942 Benvenuto Terracini, tan justament reivindicat per Venier en aquest llibre per la modernitat i radicalitat del seu pensament, ple de fineses intel·ligents, ho va expressar molt nítidament: «fu quegli che con maggior decisione e coscienza sgombrò il metodo comparativo dai vecchi inciampi» (cf. Venier, 2012: 69).

La grandesa de la petitesa no és deguda al pur innatisme: Schuchardt va estar treballant en el seu ara mític article durant una trentena d'anys (des de 1880), durant els quals va anar recollint la informació que li serviria de base: com explica d'una manera nítida i erudita Venier, el savi de Graz es va posar en contacte amb nombrosos informants bons coneixedors de la realitat del nord d'Àfrica perquè li fornissin documents i exemples textuais: «le testimonianze orali pervengono a Schuchardt attraverso una rete di corrispondenti... Le numerose lettere citate nella *Lingua franca* danno solo una pallida idea di quanto fitte fossero le maglie di tale rete», observa amb perspicàcia Venier (2012: 97). Schuchardt tingué corresponents, per dir-ho novament amb Venier (2012: 97), «piuttosto eccezionali per ingegno e originalità», entre els quals cal destacar per damunt de la resta l'hispanista Morel-Fatio. Altres noms, però: l'enginyer Carl Humann, el semitista Martin Hartmann, l'especialista en el món àrab Gottlob A. Krause, l'entomòleg i etnòleg Max Quedenfeldt, el cèlebre Emil Jellinek-Mercedes (per l'automòbil, nom que pren de la seva filla Mercedes), o l'il·lustre arabista francès Octave Houdas. Tots ells havien passat per motius laborals llargues temporades en països i ciutats allunyats de l'Europa romànica: Istanbul, Smirne, Alger, Beirut, Tànger, Tetuan i les ciutats més diverses del Marroc.

També amb la seva xarxa de relacions Schuchardt va ser excepcional. Els seus contactes no tenen res a veure amb els informants habituals de la criollística de la seva època: eclesiàstics, filòlegs més o menys dilettants o notables locals de tota mena. Respecte a aquest punt, encara caldria recordar que Schuchardt també va buidar fonts històriques, cròniques, revistes, diaris, diccionaris i gramàtiques de tota mena. La base documental, també, va ser excepcional, extraordinàriament rica i original: va buscar molt, i en documents i persones que ningú havia interrogat. Recentment, les seves fonts del treball han estat revisades i ampliades en diferents estudis per Cifoletti i Minervini. Aquesta darrera autora ha considerat que el que resta de la DLF era «troppo scarso e troppo stereotipato». Venier (2012: 54-5) no comparteix aquesta opinió i suggereix que, més que fixar-se en el gruix documental disponible, es projecti una nova mirada, es facin altres preguntes. La documentació per si sola no diu res, és l'ull de l'investigador el que pot fer volar un tema o bé fer-lo suspendre a un dit de terra. L'ull de Venier aconsegueix ben clarament donar volada al seu tema, i ben enlaire, començant per reclamar una nova lectura de Schuchardt.

Entre les dècades de 1920 i 1940, Leo Spitzer i Benvenuto Terracini, els grans exegetes de Schuchardt, havien emprès la interpretació de l'obra del savi de Graz des d'una òptica macro: Terracini, per exemple, ordenà el macrocosmos de l'obra de Schuchardt, que ja es reflecteix en el microcosmos de la DLF (p. 62). Venier es proposa recórrer el camí a la inversa: sortir de la microscòpia (l'anàlisi de DLF),

1. Val a dir que en català Amadeu Viana n'havia traduït un fragment en la seva antologia de textos, que incomprendiblement ha estat molt poc valorada en el món acadèmic català.

per avançar cap a la macroscòpia. Venier obre una perspectiva conscient del camí que vol emprendre i de la direcció que ha triat. DLF no deixa de ser una aportació aïllada del conjunt de la seva obra: Venier veu l'article de DLF «al crocevia di buona parte delle sue riflessioni di romanista e ur-creolista, se mi si concede questo neologismo» (p. 56-57). Justament en la segona part del llibre de l'especialista italiana (la primera és la traducció del text), Venier traça els camins ja fressats (però a vegades ignorats per la crítica actual), assenyala els fars que li han il·luminat ni que sigui de manera molt tènue alguna idea troncal, dibuixa el mapa dels territoris que vol explorar: Venier parteix de la hipòtesi que l'estudi de Schuchardt podria estar basat en la concepció de la llengua de Humboldt: el cèlebre binomi *érgon* i *enéргеia* batega, d'acord amb el diagnòstic convincent de Venier, en l'estudi schuchardtià (p. 67-68): el títol de l'obra de Venier, *La corrente di Humboldt*, ja indica quina és la clau interpretativa que pretén ser la via d'accés al seu propòsit més immediat, *una lettura di La lingua franca di Hugo Schuchardt*, que és subtítol de l'obra.

Per a arribar aquí, Venier presenta críticament les interpretacions més rellevants que s'han fet de l'obra de Schuchardt, tant les provinents de la criollística (ja siguin les actuals interpretacions dels estudis de Cifoletti i Minervini, ja siguin les ja més allunyades dels generativistes Markey 1979 i Gilbert 1980) com les de la filologia (la visió de Tagliavini de la dècada de 1930 va ser la més rellevant). Venier lamenta que des de les edicions angleses de 1979 i 1980 no s'hagi emprès una "revisitazione" que reintrepreti Schuchardt i la criollística. En aquest punt, l'autora destil·la un discurs de gran honestat intel·lectual en reconèixer no pas «la mancanza di interesse ma la mancanza di forze» (p. 49) per revisar ella mateixa l'aportació dels darrers 30 anys de la criollística.

Una de les virtuts del treball de Venier és que alhora que mostra els límits de les idees rebudes, fa entrar el lector en els orígens dels seus estímuls, en els autors i els textos-far que li han obert els ulls. Venier (2012: 52), per exemple, reivindica un estudi de 1955 del semitista Fronzaroli, ignorat per la crítica posterior, tot i ser «il più acuto tra quelli scritti intorno all'opera di Schuchard». O bé, en un altre moment, parteix d'una reflexió d'Apostel (1967), per presentar la seva lectura de Schuchardt, basada en la interpretació de la llengua «come attività del parlante, al suo inconsapevole e costante esprimersi e comunicare» (p. 56; visió implícitament crítica de la concepció estructuralista i generativista de la llengua).

La corrente di Humboldt de Venier conté tot allò que ha de tenir tota obra intel·lectualment atrevida i ambiciosa: desbordar per tots costats els compartiments estancs del coneixement rebut. L'obra de Venier convoca els seus coneixements d'història de la lingüística de tall més clàssic, de filosofia del llenguatge de tradició alemanya i anglosaxona, de filologia italiana, de criollística i de lingüística actual per a interpretar un article d'un autor clau: Schuchardt és objecte d'anàlisi i, alhora, pretext per presentar una lectura personal de la història de la lingüística en què es dibuixen amb nitidesa les continuïtats entre autors com Humboldt, el mateix Schuchardt, Spitzer i Terracini, amb tots els ingredients del vol d'un gran assaig: sincer, valent, profundament savi, sense voler renunciar a la dura complexitat del tema que aborda. Un assaig acadèmic en el sentit més pur, i més dur, pensat per al món acadèmic més disposat (*més especialitzat*, anava a escriure, però aquesta condició no és garantia de res) a acceptar un joc sense treva, amb tota la força de qui s'enfronta cara a cara amb els monstres del pensament a partir d'un diàleg que des de l'admiració se situa amb coratge honest davant l'objecte d'anàlisi. Un assaig dur però no pas àrid, acadèmic però gens academicista, vertical però no pas telegrafista, erudit però no pas exhibicionista d'aplegament positivista de dades laterals enfilades en ramificacions pesants i instantànies. Un assaig central, madur, pensat i viscut amb intensitat des de la recerca entesa com a aventura, com a territori per explorar, com a viatge cap a l'autèntic coneixement, l'únic que pot menar cap a la transformació vital i intel·lectual d'un mateix per la passió i la saviesa de la mirada cap a allò que s'estudia, cap a allò que es vol comprendre de veritat, nuament, per a un mateix i per als altres. Un regal per al lector que no estigui de tornada de tot, que vulgui visitar un gran nom des de la profunditat atàvica, que accepti que les fronteres de les disciplines són categories administratives, no pas intel·lectuals. Encara més, aquí i allà s'endevena una gran lectora, amb sensibilitat literària, que sap llegir per si sola sense haver de recórrer a teories literàries omniexplicatives: en la introducció del llibre, l'autora ens regala aquesta joia de Lalla Romano:

Soltanto con te, straniero,
posso parlare nella mia lingua
poiché anche tu vieni di lontano
e il nome della terra l'abbiamo scordato.

Tots els epígrafs d'obertura de capítol respiren sensibilitat, reflexió, plaer intel·lectual.

Coda

Qüestionant una afirmació de Cherbonneau (1855) que posava en dubte l'interès científic de dedicar-se a la llengua franca, Schuchardt va sentenciar: «ogni lavoro è scientifico nella misura in cui ha come scopo di determinare l'estensione e l'essenza di un fenomeno, di eliminare le false credenze che vi sono associate, di assegnargli il posto dovuto in un più ampio gruppo di fenomeni» (p. 15).

Aquesta afirmació la podríem aplicar ben justament al llibre de Venier: la seva obra pondera l'aportació de Schuchardt a la lingüística de la seva època i situa la seva obra en un ampli context d'idees lingüístiques de finals del XIX que avui tornen a tenir embranzida científica, que de la mà nerviüda i delicada de Venier tornen a situar el pensament de Schuchardt i la seva obra en un primer pla. Venier ens il·lumina un passat molt valuós: el pensament lingüístic del passat, l'autèntic pensament, queda destapat com a material mal·leable dels palimpsests més actuals i moderns. Història i actualitat no són, definitivament, antagoniques.

Narcís IGLÉSIAS
Universitat de Girona